

ДЕНОНСАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ

DENUNCIATION OF INTERNATIONAL TREATIES IN UKRAINE

Уварова М.В., студентка ІV курсу міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У даній статті автор розкриває питання інституту денонсації міжнародних договорів в Україні, а саме: становлення та розвиток даного інституту в міжнародному праві (перші договори та угоди, що почали передбачати можливість денонсувати такі нормативно-правові акти), характерні особливості правової природи денонсації (яким чином відрізняється цей інститут від простого припинення чи розірвання міжнародного договору). Автор, зокрема, звертає увагу на умови дійсності денонсації та, відповідно, правові наслідки, що виникають після застосування суб'єктом міжнародного права свого права на денонсацію міжнародного договору. Окрім загальних засад, що стосуються денонсації міжнародних договорів, автором звернута увага на денонсацію міжнародних договорів саме в Україні, до прикладу – якими нормами національного законодавства регулюється дане питання. Автор наводить конкретний кейс денонсації Україною міжнародних договорів, зокрема, денонсація Україною міжнародних договорів з російською федерацією, внаслідок розгортання останньою збройної агресії проти України.

Загалом, денонсація міжнародних договорів є значним здобутком сфери міжнародного права, оскільки правова природа даного інституту полягає у тому, що його основу складає попередньо погоджена суб'єктами права воля, що була ними втілена у положеннях договору і яка, у свою чергу, дозволяє контрагентам регулювати свою поведінку на власний розсуд, не викликаючи при цьому правопорушень. Автор також звертає увагу на проблемні аспекти функціонування такого інституту в Україні – недостатньо врегульована нормами національного законодавства процедура денонсації міжнародних договорів, а також те, що українське законодавство не має положень, котрі визнають денонсацію окремим способом припинення міжнародного договору.

На додаток до цього, автор зауважує на конкретні випадки застосування Україною денонсації своїх міжнародних договорів (на прикладі Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року, що був денонсований Україною в 2018 році).

Ключові слова: інститут денонсації в Україні, правова природа денонсації, зміст права на денонсацію, проблеми денонсації міжнародних договорів в Україні, застосування Україною права на денонсацію у відносинах з російською федерацією.

In this article the author reveals the issues of the institute of denunciation of international treaties in Ukraine, namely: establishment and development of this institute in international law (the first agreements, which began to provide for the possibility to denounce such normative-legal acts), characteristic features of the legal nature of denunciations (how differs this institute from simple termination of the international treaty). The author, in particular, draws attention to the conditions of the denunciation and, accordingly, the legal consequences arising after the application by the subject of international law of his right to denunciation of the international treaty. In addition to the general principles relating to the denunciation of international treaties, the author drew attention to the denunciation of international treaties in Ukraine, to an example of the norms of national legislation regulating this issue. The author cites specific cases of Ukraine's denunciation of international treaties, in particular, the denunciation by Ukraine of international treaties with the Russian Federation, as a result of the deployment of the latest armed aggression against Ukraine.

In general, the denunciation of international law is a significant achievement in the sphere of international law, since the legal nature of this institution lies in the fact that its basis is the pre-agreed will of the legal subjects, which was embodied in the treaty provision and which, in turn, allows the counterparties to regulate their behavior at their own discretion, without causing violations. The author also draws attention to the problematic aspects of the functioning of such institute in Ukraine – the procedure of denunciations of international agreements is insufficiently regulated by national legislation, and also that Ukrainian legislation has no provisions which recognize denunciations as a separate way of termination of the international agreement.

In addition, the author notes specific cases of Ukraine's denunciation of its international treaties (on the example of the Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation of 1997, which was denounced by Ukraine in 2018).

Key words: institute of denunciation in Ukraine, legal nature of denunciation, content of the right to denunciation, problems of denunciation of international agreements in Ukraine, application of the right to denunciation by Ukraine in relations with the Russian Federation.

Постановка проблеми: інститут денонсації має важливе значення для нормального функціонування та розвитку міжнародних відносин, тому що він, по-перше, дозволяє суб'єктам права вільно керувати своєю поведінкою, по-друге, чинить превентивну дію щодо можливих порушень договору, і, на додаток, здійснює вплив на репутацію контрагента (політична риса денонсації). Однак, незважаючи на істотну важливість такого акту, чітка регламентація останнього чинним українським законодавством особливо не вбачається.

Аналіз останніх досліджень: дослідженню інституту денонсації міжнародних договорів були присвячені наукові праці таких дослідників як: Д. Анцілотті, К. Блончі, Л. Хелфер та багатьох інших. Серед українських авторів слід зауважити дослідження Любашенко В.І. (розкриття питання денонсації міжнародних договорів Україною у світлі російської агресії щодо України). Та особливу увагу по праву заслуговує науково-дослідна робота Ващенко В.А., який присвятив чималу кількість своїх праць питанню денонсації міжнародних договорів в Україні.

Мета статті: дослідити проблемні питання денонсації міжнародного договору в Україні, правову природу

даного інституту, ключові риси та особливості функціонування його в Україні.

Виклад основного матеріалу. Починаючи дане дослідження слід розглянути питання щодо становлення інституту денонсації. Для розвитку міжнародних договорів характерним є те, що їхня первинна класифікація включала тільки мирні, торгівельні договори та договори з питань війни. І саме завдяки мирним договорам почалося зародження перших положень про денонсацію. Так, на початку XVIII століття мирні договори почали містити у своєму складі положення згідно з якими купці з однієї договірної сторони (держави), котрі жили на території держави іншої сторони договору, за умови погіршення відносин між контрагентами договору, або у випадку виникнення воєнного конфлікту (чи бодай просто загрози виникнення такого конфлікту), мали право згідно з договором залишити таку територію зі своїми сім'ями, наявним майном тощо. Для здійснення такого залишення території надавався відповідний термін – зазвичай, 6 чи 12 місяців. Строк, прописаний у договорі надавав можливість не тільки захистити інтереси підданих, але й також повідомляв про майбутнє припинення договору [1, с. 90].

Першим задокументованим та реальним фактом денонсації міжнародного договору слід вважати положення договору між Францією і республікою Мюллхаузен (від 22 вересня 1791 р.). Положення даного договору, а саме стаття 7 містила норму про те, що строк дії даної конвенції становить 20 років, що починається з 1 січня 1792 р., при цьому, така конвенція буде вважатися мовчазно продовженою, якщо тільки жодна з договірних сторін не заявить про її припинення. Якщо ж одна із сторін бажає припинити дію договору, то така сторона має попередити про свій намір припинити договір за два роки до завершення відповідного терміну [2, с. 221].

Перед тим, як почати безпосередній розгляд питання денонсації, слід зауважити про загальні положення інституту припинення міжнародного договору.

Серед дослідників права міжнародних договорів наразі існує думка з приводу того, що інститут припинення дії міжнародного договору є недостатньо розробленим та, загалом, є складним для його класифікації. Навіть зараз, у XXI столітті, право міжнародних договорів не має чіткого переліку стосовно того яким чином припинити дію міжнародних договорів. Більше того, існує навіть позиція, що створення такого переліку не видається за можливе. Така позиція є цілком логічною, так як положення Віденської конвенції 1969 року передбачають принцип свободи договору, тобто учасники мають право зазначити фактично будь-які дії чи акти, що здатні будуть припинити дію договору. Варто зауважити, що на думку дослідника міжнародного права А. Макнейра, котрий зазначав, що припинення міжнародного договору означає просто закінчення дії такого договору, при цьому таке закінчення дії не залежить від того, як саме це відбулося: через дії однієї зі сторін договору чи правонаступництва держави або початку війни тощо. [3, с. 491].

Попри складність у класифікації інституту припинення міжнародного договору, вони все ж існують і наведені різноманітними дослідниками. Заслугує уваги класифікація, запропонована Талалаєвим. На думку науковця способи припинення договору поділяються на вольові на невольові (воля держави). До невольових способів можна віднести: вплив строку дії договору або запровадження нової норми, котра змінила стару тощо. До вольових способів належать випадки, коли сторони виявляють безпосереднє волевиявлення (конкретно виражене) на припинення дії договору. Загалом усі дії, які свідчать про конкретне волевиявлення на припинення договору можна об'єднати одним терміном – розірвання. Розірвання є доволі широким поняттям, оскільки волевиявлення може бути як двостороннє, так і одностороннє, договір може бути розірваний за рішенням суду. З цього слідує, що денонсація є складовою розірвання договору, так як поняття розірвання більш широке.

Що ж являє собою денонсація? Думки з цього приводу розходяться. Одна позиція базується на тому, що денонсація означає фактично свою назву – «denuntiatio», тобто буквально це повідомлення (заява) однієї сторони (державі) іншій про бажання припинити договір. [4, с.105] З іншої точки зору денонсацію вбачають як заяву однієї із сторін про відмову від договору, що зроблена ним на підставі права на денонсацію. Правові наслідки денонсації договору можна побачити у статті 70 Віденської конвенції. Відповідно до положень статті 70 Віденської конвенції правові наслідки денонсації такі:

1) учасники договору звільняються від будь-якого зобов'язання щодо виконання договору в майбутньому;

2) денонсація не має впливу на права, обов'язки чи юридичне положення учасників, котре виникло в результаті виконання договору до його припинення.

Слід зауважити, що такі наслідки існують за умови, якщо угодою сторін не передбачається інше. Тобто, перелік є загальним та невичерпним.

Право на денонсацію договору може бути як прямо передбачено договором, так і прямо не передбачено (при цьому можуть застосовуватися положення Віденської конвенції).

Наразі, серед положень міжнародного права щодо денонсації, вже згадана вище Віденська конвенція про право міжнародних договорів, до якої Україна приєдналася 14 квітня 1986 року, посідає особливе місце. Питанню денонсації міжнародного договору присвячена частина V Конвенції. Відповідно до тези наведеної вище, положення Конвенції встановлюють, що право на денонсацію може або бути прямо передбачено договором або учасник договору може посилається на пункт 56 Конвенції. При цьому, положення статті 56 передбачають загальний термін, що передбачає необхідність повідомлення іншого контрагента про бажання припинити договір, даний термін складає 12 місяців.

Українське законодавство про денонсацію міжнародного договору представляє Закон України «Про міжнародні договори України». При цьому, Закон не містить безпосереднього визначення денонсації, зазначаються лише загальні положення щодо припинення договору. Варто зазначити, що Закон виокремлює різні процедури припинення міжнародного договору, залежно від якого імені укладався попередній договір – від імені України, уряду чи договори, що укладені міністерствами тощо.

Припинення договору відповідно до Закону України «Про міжнародні договори» здійснюється наступним чином:

– якщо це договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, – припинення відбувається у формі закону України;

– якщо це міжнародний договір, який укладено від імені України та який не потребував згоди на його обов'язковість Верховною Радою України, та міжнародний договір, який укладено від імені Уряду України, затверджений Президентом України, – припинення здійснюється у формі указу Президента України;

– якщо це міжнародний договір, який укладено від імені Уряду України та який не вимагав надання згоди на його обов'язковість Верховною Радою України або затвердження Президентом України, а також щодо міжвідомчого договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, – припинення відбувається у формі постанови Кабінету Міністрів України [5].

Стосовно денонсації Україною своїх міжнародних договорів можна навести приклад Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року. Денонсація даного договору з боку України не викликала ніякого здивування та обурення зі сторони російської федерації, лише черговий інформаційний привід звинуватити українську владу. Денонсація розпочалася із вручення ноти Міністерства закордонних справ України, зміст якої становило рішення про припинення Договору. Надалі Україна прийняла Закон України No 2643-VIII «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» (від 06 грудня 2018 року), відповідно до його положень Договір втрачав чинність з 1 квітня 2019 року. Самі положення Договору встановлювали, що – «його дія буде автоматично продовжуватися на наступні десятирічні періоди, якщо жодна з Високих Договірних Сторін не заявить іншій Високій Договірній Стороні про своє бажання припинити його дію шляхом письмового повідомлення не менше ніж за шість місяців до закінчення чергового десятирічного періоду» [6, с. 164]. Така норма у повній мірі відповідає ст. 54 Віденської конвенції.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що інститут денонсації міжнародного договору є важливим інструментом права міжнародних договорів. Денонсація являє собою одностороннє волевиявлення учасника

договору, що спрямоване на припинення дії такого договору. Загальні положення щодо денонсації можна віднайти у нормах Віденської конвенції 1986 року. В Україні питанню денонсації присвячений Закон України «Про міжнародні договори», однак, ні поняття

денонсації, ні конкретної процедури Законом не передбачена. Така прогалина вимагає допрацювання чинного законодавства, зважаючи бодай на необхідність денонсації Україною міжнародних договорів з російською федерацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Schermers H. G., Niels M. Blokker. *International Institutional Law*. Dordrecht: Brill, 2018. 1328 p.
2. M. Jules de Clerq. *Recueil des traités de la France*. 1880. Т. 1. 221 p. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k95781s>
3. McNair A.D. *The Law of Treaties*. Oxford: Clarendon Press, 1961. 789 p.
4. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. *Римське право*. Київ, 2009. 105 с.
5. Про міжнародні договори України : Закон України від 15 березня 2022 р. № 1906-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 10.10.2023)
6. Любашенко В. І. Денонсація міжнародних договорів між Україною та Росією у світлі агресії Росії проти України. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 162–167.